Lietuvos nacionalinė
M.Mažvydo biblioteka

Alp I LK I 2164

Menas Literatūra Mokslas

2005 LIEPOS 9 d. DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS Nr. 132 (28)

Arkivysk. Jurgis Matulaitis ir Lietuvos Bažnyčia

KUN. VIKTORAS RIMŠELIS, MIC

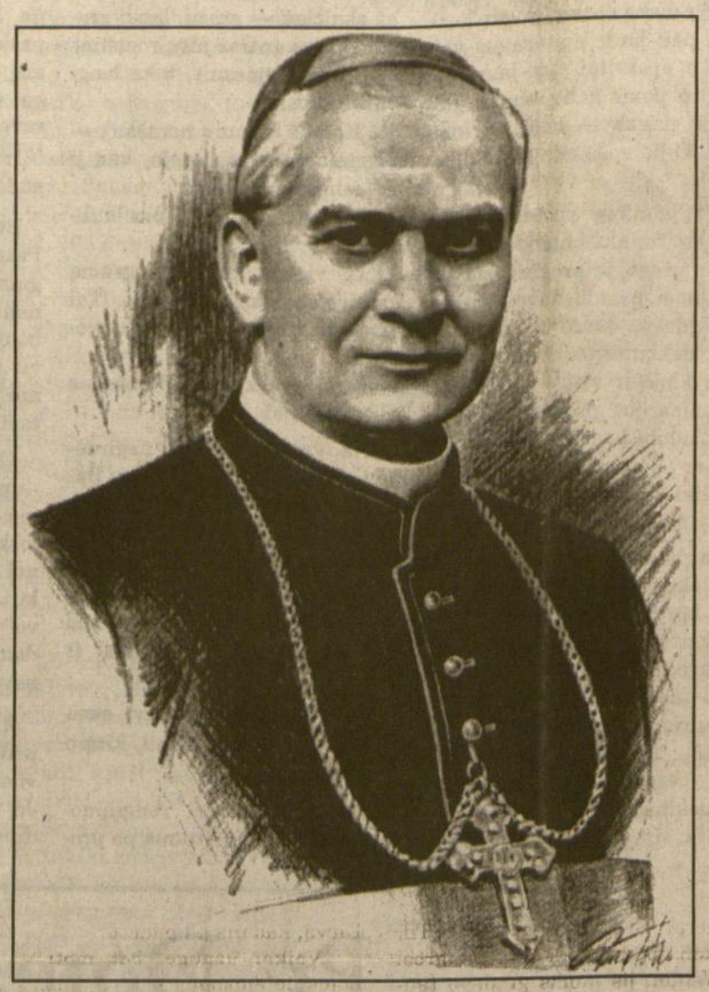

Palaimintasis Jurgis Matulaitis, MIC (m. 1927 m. sausio 27 d.), Jo beatifikacijos (paskelbimo palaimintuoju) iškilmės įvyko Romoje 1987 m. birželio 28 d.

Lietuva po krikšto priėmimo

Europos tautos turi savo šventuosius, kurie jas krikštijo ir joms skelbė Kristaus Evangeliją. Mūsų tautos istorijoje neatrandama nė vieno tokio apaštalo nei Mindaugo krikšto metu, nei vėliau, priimant krikštą su lenkų pagalba. Viduramžių kryžiuočiai Lietuvos pagoniškoje žemėje praliejo daug kraujo, bet ne dėl Kristaus mokslo įgyvendinimo. Lietuvos istorija juos laiko religiniais nusikaltėliais, ieškančiais naujų žemių, o ne Kristaus karalystės įkūrėjais.

Gražių žodžių mūsų istorijoje nebėra nė lenkams, Lietuvos krikštytojams. Šiems rūpėjo lietuvius per naują religiją sulenkinti, o ne Kristaus mokslą paskelbti. Nuo krikšto per du šimtus metų žemaičiai apie Kristaus mokslą mažai ką težinojo. Žemaičių vyskupas Merkelis Giedraitis 1587 m. rašė jėzuitų generolui, kad, atvykęs į Žemaitiją, neradęs nė vieno, kuris eitų išpažinties, priiminėtų komuniją, mokėtų „Tėve mūsų", net žegnotis, ir išmanytų apie tikėjimo paslaptis.[1]

Vyskupo Giedraičio bendradarbis, Varnių kanauninkas Daukša savo lenkiškoj prakalboj į lietuvišką „Postilla Katolicka" vertimą 1599 m. rašo: „Skaudu man ir aš peikiu tuos, kurie apleido, paniekino lietuvių kalbą ir beveik jos atsižadėjo. O Viešpatie, kad mes kada susiprastume ir išsivaduotume iš to paklydimo. Argi mes nematome, kaip daugely vietų Didžiosios Kunigaikštijos žmonės žūna, neišmanydami tikybos ir dūšios išganymo reikalų, nes daugelis ligi šiol tebegyvena susmegę tamsybėje, didžiose nuodėmėse ir pagonių prietaruose. Argi mes negirdime, kaip daugelis miršta piktai, nekrikščioniškai gyvenę ir kaip eina pražūtin? Visa tai dedas dėl to, kad apleido tėvų kalbą, kad paniekino gimtąją bylą. Ir kaip gi supras ir permanys prastuomenė amžiną tiesą, jei tas, kuris turi mokyti, arba tos kalbos nemoka, arba ja bjaurisi".[2]

Dar liūdnesnė padėtis buvo Vilniaus vyskupijoje, kuri iki 1918 m. neturėjo tokių vyskupų, kaip Merkelis Giedraitis ir Motiejus Valančius. Vilniaus vyskupams ir valdytojams rūpėjo krašto lenkinimo politika. XIX šimtmečio pradžioje visose Vilniaus vyskupijos bažnyčiose vyko lenkų pamaldos, kurių lietuviai nesuprasdavo, o lietuvių nesuprasdavo lenkai kunigai. Lietuvių kalba Vilniaus bažnyčiose visai panaikinta 1737 m. ir tik po didelių kovų ji vėl suskambėjo 1901 m. menkutėje ir apleistoje Šv. Mikalojaus bažnyčioje.[3]

Romoje popiežiai gaudavo pranešimus apie Vilniaus vyskupiją iš tų pačių vyskupų, kuriems rūpėjo kraštą daugiau sulenkinti kaip sukrikščioninti. Kai popiežius Klemensas VIII vis dėlto sužinojo apie tikrąją vyskupijos būklę, 1595 m. atsiuntė į Vilnių savo ypatingą vizitatorių Aleksandrą Cumeleus. Šis pranešime popiežiui rašė: „Bekeliaudamas per Vilniaus vyskupiją, kuri man buvo VIII Klemenso įsakyta aplankyti, aš radau daugybę bažnyčių be kunigų. Iš kitų bažnyčių, kuriose pildo paslaugas lenkai kunigai, nėra naudos nei religijai, nei visuomenei, kadangi sielos ganytojai nemoka žmonių kalbos. Visiškai nėra, kas pamoko žmones religijos, ir jie retai tevaikščioja sakramentų. Todėl jie gyvena kaip gyvuliai, neišmanydami tikybos tiesų ir visai neturėdami tikros nuovokos apie Dievą. Daugelis miršta visai nekrikštyti".[4]

Sutikus Zigmantui III, tas pats Aleksandras Cumeleus įsteigė 3,000 auksinų stipendiją jauniems lietuviams mokyti ir įsakė tam reikalui Vilniaus vyskupijos iždе laikyti 10,000 auksinų. Tuo būdu turėjo būti užtikrinta galimybė jauniems lietuviams išeiti mokslus ir tapti kunigais.[5]

Nežinome, kiek ir kas iš Vilniaus kun. seminarijos lietuvių studentų tomis vyskupijos stipendijomis pasinaudojo. Žinoma tik tiek, kad vis dėlto lietuvių kunigų vyskupijoje buvo, bet vieni jų, eidami mokslus sulenkėjo, o kiti dėl lietuvių kalbos buvo ujami iš vienos parapijos į kitą. Lietuviai kunigai gaudavo paskyrimus į gudiškas ar visai lenkiškas parapijas.

Kovoje už lietuvių kalbą bažnyčiose

Lietuvių tautinio atgimimo banga gaivalingai pradėjo reikštis XIX šimtmečio antroje pusėje. Kunigai lietuviai negalėjo su ramia sąžine žiūrėti į lietuvius kaimiečius, bekalbančius lenkiškus poterius, o nesuprantančius jų prasmės. 1906 m. Vilniaus krašto lietuviai kunigai sutarė kreiptis į Šv. Sostą su prašymu, kad iškeltų Vilniaus vyskupą Ed. Von–der–Ropp ir paskirtų jo vietoje vyskupą lietuvį, mylintį lietuvių kalbą ir tautą. Tai buvo didelis Pijui X memorandumas, atskleidžiąs visą ne tik Vilniaus vyskupijos, bet taip pat ir visos Lietuvos liūdną religinį stovį dėl lenkų kalbos brukimo į Lietuvos bažnyčias. Vyskupas Von–der–Ropp iš Vilniaus buvo iškeltas, o jo vietoje 1908 m. rugsėjo 15 d. buvo paskirtas vyskupijos administratorium kun. Kazimieras Michalkevičius, Minsko dekanas.

Naujasis vyskupijos valdytojas šiaip taip galėjo lietuviškai kalbėti, bet nei lietuvių kalbos, nei pačių lietuvių nemylėjo. Prie jo ir toliau ėjo Vilniaus krašto lenkinimas per bažnyčias. Bažnyčiose vyko tarp lenkų ir lietuvių vaidai. Lenkai Vilniaus katedroje ir Šv. Rapolo bažnyčioje vakarais ir toliau, užuot šventų giesmių, traukė savo tautinį himną (Jeszcze Polska nie zginęla) bei kitas patriotines giesmes, o lietuviams kunigams nebuvo duota galimybė dirbti tarp savo tautiečių. Vilniaus kurija nekreipė dėmesio į lietuvių skundus. Pristigę kantrybės, Lydos apskrities Rodunės ir Nočios lietuviai nutarė 1912 m. pasiųsti Šv. Tėvui skundą ir prašymą, kuriame sakoma, jog per aštuonerius metus „Rodunės dekanate lietuvių kalba pašalinta iš Rodunės, Nočios, Butrimonių, Varenavos ir Asavos bažnyčių, kunigai gi, mėginusieji skelbti Dievo žodį šiose parapijose ir lietuviškai, buvo iškelti. Kadangi dvasiška Vilniaus vyresnybė nesirūpina, kad mus mokytų tikybos gimtąja kalba, kreipiamės į Jūsų Šventenybę, nuolankiausiai prašydami, kad palieptumei ištirti mūsų padėjimą bet kurios tautos tardytojui, tik ne lenkui, ir padaryti teisingą tvarką mūsų bažnyčiose".[6]

Tos teisingos tvarkos padaryti bažnyčiose niekas neatėjo. Kai užėjo Pirmasis pasaulinis karas, Vilniaus krašte kultūrinis lietuvių gyvenimas apmirė. Vokiečiai Vilniaus krašte pradžioje buvo uždraudę visas lietuviškas draugijas ir įstaigas, o kun. Michalkevičiui daugiau rūpėjo lenkiškoji politika nei lietuvių dvasiniai reikalai. Kai Vilniuje 1915 m. atsirado keli tūkstančiai lietuvių pabėgėlių ir Šv. Mikalojaus bažnytėlė negalėjo jų sutalpinti, kun. K. Olšauskis Lietuvių draugijos vardu kreipėsi į vyskupijos valdytoją, kad leistų lietuviams prieš Velykas Šv. Petro bažnyčioje lietuviškai pravesti rekolekcijas. Po ilgų derybų su klebonu ir vyskupijos valdytoju ir po šaukimosi į Mohilevą pas vyskupą Ciepliaką, visas reikalas baigėsi tuo, kad pačiam kun. K. Olšauskiui porai mėnesių buvo atimtos teisės Vilniaus vyskupijoje laikyti Mišias, sakyti pamokslus ir klausyti išpažinčių.

Kun. K. Michalkevičiui labai rūpėjo įrodyti vokiečių okupacinei vyriausybei, kad Vilniaus kraštas yra visai lenkiškas. 1917 m. gegužės mėn. lenkai įteikė vokiečių vyriausybei memorandumą, įrodinėjantį, jog Vilnius su savo žemėmis yra neatskiriama nuo Lenkijos dalis. Po tuo memorandumu pasirašė taip pat ir kun. Michalkevičius. Kai tais pačiais metais liepos 10 d. Vokietijos kancleriui pasiuntė lietuviai memorandumą, tai vyskupijos valdytojas įžiūrėjo tame didelį tikinčiųjų papiktinimą ir atleido iš pareigų, suspenduodamas visam mėnesiui kun. Bakšį, kun. Kuktą, kun. Stankevičių, kun. Brazį ir kun. Varną.

Šitokios neteisybės iš bažnytinės vyriausybės paskatino lietuvius kreiptis į popiežių Benediktą XV. Šv. Sostui buvo pasiųstas 1917 m. rugsėjo 10 d. raštas per popiežiaus Miunchene nuncijų arkivysk. Eugenijų Pacelli, vėliau tapusį popiežium Pijum XII. Raštą pasirašė A. Smetona, Lietuvių komiteto pirmininkas, dr. A. Vileišis, lietuvių savitarpio pašalpos dr–jos pirmininkas, A. Gylys, katalikų švietimo draugijos „Rytas" atstovas, gimnazijos mokytojas ir K. Kriščiukaitis, lietuvių katalikų darbininkų Šv. Mikalojaus draugijos pirmininkas. Šio rašto autoriai turėjo aiškų vaizdą apie laisvą ir nepriklausomą Lietuvą. Jie rašė: „Atsižvelgdami į tuos vaisingus uždavinius, kurių Vilniaus vyskupas turės Bažnyčios reikalui būsimoje Lietuvoje, mes lietuvių vardu nuolankiausiai prašome Jūsų Šventenybę paskirti Vilniuje naują vyskupą lietuvį, kuris tvirta ir teisinga ranka galėtų padaryti tvarką ir išlyginti bei prašalinti tuos ginčus, kurie sukūrė tiek nelaimės mūsų diecezijos gyvenime".[7]

Pirmasis lietuvis vyskupas, mylintis savo tautą ir kalbą

1918 m. mūsų tautos istorijoje yra brangiausi metai. Tų metų vasario 16 d. buvo paskelbta Lietuvos nepriklausomybė. Šitais tai metais ir Vilniaus vyskupija gavo lietuvį vyskupą Jurgį Matulaitį–Matulevičių. Visi skundai, teisingi ar neteisingi, pasiųsti Šv. Sostui nedingsta, jeigu jų iš slaptų archyvų kas neišvagia. Kai reikėjo Vilniui skirti vyskupą, tai, reikia manyti, jog ir tie graudūs lietuvių skundai ir prašymai gauti Vilniuje lietuvį vyskupą buvo surasti Vilniaus vyskupijos bylose ir peržiūrėti. Tie skundai betgi Vatikane gavo savo lemiamą reikšmę, kai Vatikane buvo žinoma, jog Lietuva yra pasiskelbusi nepriklausoma, atseit, kai jau Romos kurijoje negalima buvo Lietuvos vadinti Polonia. Tada ir Žemaičių vyskupo Pranciškaus Karevičiaus kreipimasis Berlyne 1918 m. vasario mėn. į Vokietijos vyriausybę su prašymu, kad paremtų lietuvį kandidatą į Vilniaus vyskupiją, gavo savo reikšmę.

Be abejo, kun. K. Michalkevičius norėjo ir tikėjosi tapti Vilniuje vyskupu, bet po 10 metų vyskupijos valdymo pasirodė netinkamas. 1918 m. birželio mėn. visoje Lietuvoje pasklido gandas, kad kun. K. Michalkevičius atstatytas iš valdytojo pareigų.

Skaitant lietuvių skundus Šv. Sostui ir žvelgiant į krikščionybės plėtotę Lietuvoje, graudu darosi pamačius, kad lietuviai per tiek šimtų metų savoje žemėje neturėjo žmogaus teisių, savose bažnyčiose neturėjo savosios kalbos. Susirišus su lenkais ir priėmus krikščionybę, tik po 500 metų Lietuvos sulenkintoje sostinėje Vilniuje paskirtas vyskupu geras lietuvis, mylįs savo kalbą, savo tautą ir didi krikščioniška asmenybė.

Iš čia suprantamas visų lietuvių džiaugsmas, išgirdus, kad Vilniaus vyskupu paskirtas lietuvis. Visiems atrodė, kad šiuokart Romai pavyko parinkti patį geriausią kandidatą Vilniaus vyskupijai. Tumas Vaižgantas rašė tada *Lietuvos aide*. „Šiuo sykiu Rymui ypač pavyko rasti toks vyras, prieš kurį jokios tautos žmonės nieko negali turėti. Lenkai seniai jau sakosi kun. Jurgis esąs jiems maloniausias už visus Rymui siūlomus kitus kandidatus. Lietuvos taryba tai kandidatūrai nėmaž neprieštaravo. Griežtai visus lenkia nepaprasti kun. dr. Matulevičiaus privalumai: taikus būdas, gilus pamaldumas, atsidėjimas Bažnyčios dalykams, gilus mokslas ir nepailstamas darbštumas".[8]

Kun. Jurgio Matulaičio konsekracija Kauno katedroje gruodžio 1 d. buvo visai Lietuvai didelis įvykis. Konsekracijos apeigas atliko vysk. Pranciškus Karevičius be kitų vyskupų asistentų. Toms iškilmėms į Kauną suvažiavo iš visos Lietuvos įvairių draugijų delegacijos. Prie daugybės sveikinimų prisijungė ir Prūsų lietuviai. Iš Mažosios Lietuvos buvo atvykę du delegatai ir įteikė visų Prūsijos lietuvių vardu sveikinimą: „Mes, Prūsų lietuviai, išreikšdami savo pageidavimą susirišti su Didžiąja Lietuva, sveikiname šiandieną Jūsų Ekscelencijos asmenyje atsigaivinantį tautinį vyskupišką sostą Lietuvos sostinėje. Pilni vilties maldaujame Aukščiausiąjį, kad palaimintų Ekscelencijos darbą brangios tėvynės gerovei".[9]

Į visus sveikinimus po konsekracijos vyskupas Jurgis atsakė kalbėdamas du kartus lietuviškai ir vieną kartą lenkiškai, nes buvo pasveikinimas ir iš vienos lenkių moterų organizacijos. Naujojo vyskupo į sveikinimus atsakymo vedamoji mintis buvo: „Kristus visas tautas gaubia savo meile; Jis mirė lygiai už visas tautas, sluoksnius ir krypsnius. Ir mano, tad pareiga tarnauti visiems, ypač liaudžiai, iš kurios esu paimtas ir vėl jai skiriamas. Kas tik bus reikalinga Kristaus dvasios, visiems rūpinsiuos padėti jos gauti. Visa tai prašom pranešti ir tiems, kurie į mane jus čia dabar yra siuntę, ir padėkokite visiems, kurių vardu man išreiškėte tiek gražių žodžių".[10] Šita mintimi nešti Kristų visiems ir visiems būti tarnu buvo persunktas visas jo gyvenimas.

Sunki pradžia ir pirmieji vyskupo kaltinimai

Į kokias sunkias sąlygas pateko vysk. Jurgis, parodė pirmoji ingreso diena Vilniuje. Vilniaus kapitulos kanauninkai buvo labai susirūpinę, kokia kalba prabils naujasis vyskupas per pamokslą katedroje, kas, lenkai, ar lietuviai, pirma bus priimti. Jiems buvo svarbu, kad visur lenkai pirmautų. Katedros administracija davė visokių lenkų draugijų delegacijoms vietas presbiterijoje, bet vietų pritrūko Lietuvos valstybės Tarybos ir laikinosios vyriausybės atstovams, nes kapitula ir lenkai kunigai nepripažino nei Tarybos, nei lietuvių valstybinės valdžios. Iš čia suprantamas iš lietuvių pusės nepasitenkinimas.

„Vyskupas dvasininkus pasveikino lotyniškai. Gi iš sakyklos, asistuojant Dūmos deputatui kun. Maciejevičiui ir buv. Vilniaus dekanui Černiauskui, prakalbėjo į savo vyskupiją pirma lenkiškai, paskui tą patį pamokslą žodis žodin pakartojo lietuviškai".[11] Jeigu būtų vyskupas katedroje prakalbėjęs pirma lietuviškai, kaip jis pats paskui rašė savo užrašuose, tai lenkai būtų sukėlę bažnyčioje didžiausią triukšmą. Gruodžio 9 d. lenkai suruošė pietus ir sveikinimai prasidėjo su vilties pareiškimu, jog naujasis vyskupas prisidės prie Lenkijos–Lietuvos unijos atgaivinimo. Tai jau iš anksto pareikštas reikalavimas, kad vyskupas prisidėtų prie lenkiškos politikos, kuri buvo iš Bažnyčios pusės varoma Lietuvoje per ištisus šimtmečius.

Kapitulos sudarytoji tvarka visiems Lietuvos atstovams ir ypač pačiam vyskupui sugadino nuotaiką. Vyskupas Jurgis jautė, kad reikia ingreso iškilmių dienos nesklandumus išsiaiškinti ir pasikalbėti su Tarybos nariais, Lietuvos valstybės ministrais ir kitais aukštaisiais pareigūnais. Šitai jis nedelsdamas padarė kitą po ingreso dieną, juos lankydamas. Vyskupui pagerbti Taryba suruošė gruodžio 12 d. pietus. Kalbos užtruko net tris valandas. Vyskupas visiems kantriai ir su meile atsakinėjo taip, kad visi dalyviai buvo labai patenkinti ir jautėsi Ganytojui artimi. Taigi lietuviai pasijuto, kad jie turi vyskupą, kuriam rūpi jų reikalai.

Naujasis vyskupas iš pirmųjų savo dienų Vilniuje pradėjo visiems tarnauti pagal Kristaus dvasią, kaip jis buvo žadėjęs konsekracijos ir ingreso dienomis. Pradėjo, nors ir labai sunkiose sąlygose, lankyti parapijas. Kai kurios parapijos niekada nebuvo mačiusios vyskupo. Nors vyskupiškoje kurijoje lenkams labai nepatiko, ypač kun. K. Michalkevičiui, nauji parapijos paskyrimai, bet vysk. Jurgis labai stengėsi, kad parapijos gautų kunigus, kurie mokėtų žmonių kalbą. Gudai pasijuto, kad ir jie turi vyskupą, kuriam rūpi jų reikalai.

Vyskupas buvo labai susirūpinęs dėl kunigų stokos ir jam buvo labai svarbu išauginti parapijoms naują kunigų kartą. Tumas Vaižgantas 1920 m. šitaip rašė: „Vilniaus vyskupija visados stigo kunigų. Juoba kunigų lietuvių. Seniau lietuvių klierikų Vilniaus seminarijoje būdavo arti pusės, kartais net daugiau nei pusė. Paskui ėmė mažėti, mažėti. O prel. Michalkevičiui patapus vyskupijos valdytoju ir endekams viską valdyti paėmus į savo rankas, lietuvių klierikų buvo kaip ir nebelikę... Dabar virsta kitoki laikai. Lietuviams ir gudams bus atviros durys į kunigų seminariją, kas tik bus pakankamai prisiruošęs ir pajutęs tą šventą ugnelę, kurią vadiname — pašaukimu, patraukimu šitaip, ne kitaip savo visuomenei tarnauti".[12] Tokie vyskupo rūpesčiai lenkų šovinistams kunigams labai nepatiko.

Pirmieji dveji vyskupavimo metai ypatingai buvo sunkūs Vilniaus krašte dėl to, kad kraštas gyveno suiručių ir karo stovyje. 1920 m. rugsėjo 28 d. laiške kun. Pr. Būčiui, esančiam Čikagoje, vyskupas J. Matulaitis rašė: „Pas mus dar karas. Dar nėra dviejų metų, o jau šeštą valdžią turiu Vilniuje. Kai rašau šituos žodžius, jau ir vėl lenkai slenka į Vilniaus pusę. Galime ir greitai jų susilaukti.

Bus daugiau

TURINYS

Arkivysk. J. Matulaitis ir Lietuvos Bažnyčia.

Prisimenant poetą B. Brazdžionį. Pr. Domšaičio kūryba Dachau galerijoje.

Lituanistinė programa Kent State universitete. P. Orintaitės šimtmetis.

Leidiniai.

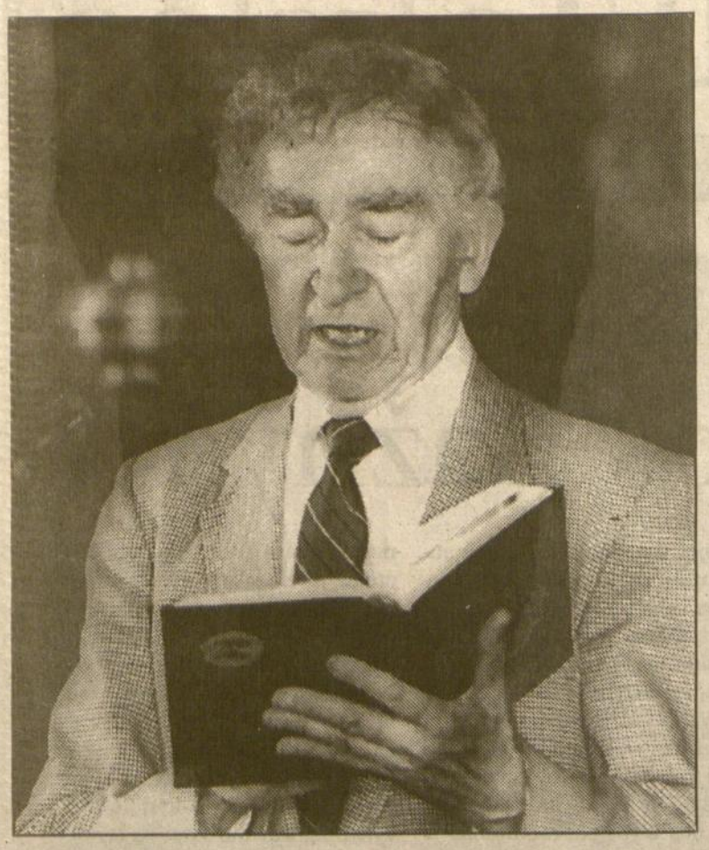

BERNARDAS BRAZDŽIONIS

Poetas B. Brazdžionis — iš linksmesnės pusės...

ALĖ RŪTA

Liepos 11 d. bus jau treji metai, kai poetas nebe šiame pasauly, ne Los Angeles mieste, o Amžinybėje; jo kūnas — Kauno Petrašiūnų kapinėse ilsis po dideliu, visuomenės jam dovanotu, kryžiumi.

Mums, losangeliečiams ir visiems kalifornie čiams lietuviams, jis tarsi tebėra gyvas. Išėję po pamaldų iš Šv. Kazimiero bažnyčios pro šonines duris, iš ilgų metų papratimo dar lyg dairosi: kur tas aukštas, linksmas vyras, su kuo šnekučiuojasi, pokštauja.

Kai buvo sveikas, jis pralinksmindavo būrelius ir moterų, ir vyrų, ir moksleivių — mergaičių, ir pagyvenusių močiučių. O kai kada patraukdavo į šalį draugą, paliekant jų abiejų žmonas, sakydamas: „A, tegul jos ten vienos šnekasi bobiškais reikalais! Mes — papolitikuosim..."

Ne kad jis būtų labai politikavęs, bet poetas mėgo pasikalbėti įvairiomis temomis su įvairiais žmonėmis. Su literatais, žinoma, apie literatūrą, poeziją.

„Čia juokas, čia teisybė", — buvo dažnas bet kur poeto posakis. Ir dažnai negalėjai suprast, ar jis tik pokštauja, ar per juoką ir teisybę pasako.

„Tai man žmonės duoda patarimų... Tu taip padaryk, anaip daryk, bus geriau, jei taip... O aš visų išklausau, nueinu ir viską darau savaip".

Tą patį jis ir apie savus vaikus, ir apskritai apie jaunimą: „Ką tu jiems gali patarti, gali jiems prisakyt, liept, primokyt... O jie apsisuka ir daro savo..."

Bet jaunimą poetas mylėjo. Pas ateitininkus nueidavo kiekviena proga, jų programose atitinkamai pakalbėdavo, žvakelę uždegdavo.. Jaunimas ir jį mylėjo, deklamavo... Lituanistinėj mokykloje ir visose bet kurios organizacijos programose nuolat skambėdavo Vytės Nemunėlio ar Bernardoo Brazdžionio žodžiai — deklamuojami, išdainuojami, giedami.

Kai būdavo renginiai specialiai skirti Bernardo Brazdžionio kūrybai, juos pradėdamas neskaitydavo eilėraščių, o kalbėdavo. Krėsdavo juokus! Ir kai kam tas net labiau patikdavo, negu rimtieji eilėraščiai...

„Na, žmona prisakė: nekalbėk daug, nusibos... Tai kaip jos neklausysi?"

„Na, ir nuvažiuoju į vieną miestą su programa.... Tai dar prieš programą prieina tokia poniutė — labai nori arčiau susipažinti. Ir sako: 'Ponas rašytojau, ponas Brazdžioni, tai ir aš skaičiau — gražu, labai gražu... O tas antras jūsų romanas tai daug įdomesnis, toks lengvai skaitosi...'

„'Kad aš romanų nerašau', — pasiteisinu ar perspėju, kad ji gal sumaišė autorius.

'Na jau nesigink! Toks kuklus....'"

„O vienas prieš programą priėjęs susipažinti ir sako: 'Tai būsit Brazdžionis'? – lyg abejodamas.

'Taip, — sakau. — Bernardas Brazdžionis'.

'Na, va... O aš tokio negirdėjau... Va, aš pažįstu Čikagoj Balį Brazdžionį! Tai jis ir parašo, ir pakalba... O kartais bare susitinkam'".

Ir daug įvairių juokų, juokelių prisakęs, vėl prisimena, kad žmona prisakė — trumpai ir nerėkt...

Tada jau imdavo skaityt savo poeziją — kitokiu balsu, kitaip nusiteikęs.

Visuomeniniuose renginiuose, ypač jei su pietumis po programos, poetas pagarbiai išklausydavo politikų ir kitokių kalbų, o po to, laukiant valgių, sėdint prie apskrito stalo, jis imdavo juokauti. Būdavo, gauna lapą popieriaus, pieštuką, pasidairo, parašo kokį ketureilį kalanbūrą, pastumia kolegai rašmenis: va, dabar pridėk savo, ir siųsk toliau...

Ir taip jis suorganizuodavo sudėtinį eiliuotą kalanbūrą.

Būdavo ir taiklių, įdomių! Pats yra daug pirašęs draugams įvairių švenčių ir paminėjimų progomis. Vienas jo gerbėjų rinko sau gautas ir iš kitų, vis žadėjo, išleisti B. Brazdžionio juokingų sveikinimų, pokštavimų knygą.

„Nuvažiuojam į Las Vegas, — pasakoja poetas, — tai sėdim per programą, muzika, šokiai, viskas gražu. O mergytės scenoj — tai visos šoka be kamzelkų... Bet žmona Aleksandra savo vyrui Antanui Gustaičiui delnu uždengia akis, kad nevestų į pagundą.".

Artimų žmonių draugijose, privačiuose pokalbiuose, poetas visur ir visada buvo žvaigždė. Jo energija, juokai visus išjudindavo, net liūdniausius. Jei ką poetas labiau mėgdavo, jei jo draugas, tai apie jį daugiausia... Kai dar Los Angeles gyveno rašytojas Juozas Tininis, poetas apie jį: „Mes Tininiui peršam paną, jis nemato per šampaną!"

O tas Tininis nebuvo gėrėjas, taip ir liko nevedęs...

Poetas juokaudamas įtikino visus, neva jis mėgsta šampaną. Net ėmė šampaną vadinti poeto gėrimu ir jo garbei atnešdavo butelį. O jis mėgo, kad jam įpiltų!

„Šampanas!" — šukteldavo. Pakeldavo su kitais taurę. Bet — neragaudavo. Nei kavos, nei alkoholinių gėrimų jis neliesdavo. Gėrė daugiausia — virintą vandenį, kartais užsipildamas pienu.

Į gilesnę senatvę užsimanė čiobrelių arbatos (gal jam Lietuvoj patiko). Kartą pasiūliau ramunėlių arbatos. „Ne! Jei nėra čiobrelių, jei neturi, tai jokios arbatos nereikia!"

Toks buvo poetas Bernardas Brazdžionis — iš linksmesnės pusės. Daug juokaudavo, pralinksmindavo... Bet tie jo juokai — švelnūs, neužgaulūs, daugelis jo paties sugalvoti... Bet tuo metu jie tiko ir jais tikėjom.

Sakydavo: „Čia pasakius, čia palikus"... ir — „čia juokas, čia teisybė".

Pasigendame ne vien rimtojo Tautos poeto, o ir tokio — mielo draugo, linksmo žmogaus, mokančio ir kenčiant pajuokauti ir liūdnus pralinksminti.

BALTO BALANDŽIO MĮSLĖ

Prieš artėjantį ir juodą debesį regiu,
Priešais dangų, plieskiantį ugnim,
Aš regiu balandį baltą ir verkiu, –
Ir pasaulis visas verkia su manim.

Gal į tamsumą jis baltas lėks ir lėks,
Gal jis neša maldą mirštančio žmogaus,
Gal jį lekiantį ugninis žaibas tuoj nuplieks,
Gal nematoma šalta ranka sugaus?

Prieš artėjantį ir juodą debesį stovės
Susirinkus tūkstančių vergų minia.
Kol sparnai balti balandžio priešais švies,
Jų likimą baisų gundo spėt mane...

Dieną jie skaisčios dienos nebematys,
Naktį jie nebesapnuos ir nemiegos,
Ir prie gegnės kregždė lizdo nelipdys,
Ir artojas nebevers laukų vagos.

Prieš artėjantį likimo debesį, žmogau, kas tu?
Prieš nuskrendantį balandį o kas mes?
Debesis, tautas apnešęs pekliško kvaitu,
Baigia nešt, bedugnėn baigia nešt visas žemes.

DIDŽIOJOJ KRYŽKELĖJ

Didžiojoj kryžkelėj žmogus ieškojo kelio
Ir klausinėjo žemės ir žvaigždžių...
Ir švietė danguje, ir švietė jos pirkelėj,
Ir švietė sieloj tūkstančiai žvaigždžių

Ir žodžių, nuo žmogaus gimimo negirdėtų
Ir nesakytų lig žmogaus mirties,
Ir nerastų didžiausiųjų poetų
Jų tomuos praeities ir dabarties...

Didžiojoj kryžkelėj ir aš, dangau, dairausi
Ir ieškau marių svetimųjų platumoj
Tik vieno gintaro – brangiausio aisčių aukso,
Tik vieno kelio – kur žmogaus namai?..

Ir eina naktys pro mane ir dienos,
Ir darganos dienom ir ūkanos naktim...
Didžiojoj kryžkelėj paklydau aš ne vienas,
Didžiojoj kryžkelėj visas pasaulis su manim.

SUGRĮŽIMAS

Kai tu, gyvenimą ir viltį jo praradęs,
Eini krantu bedugnės, liūdnas ir tylįs, –
Staiga tau sušlama senos tėvynės medis,
Sušvinta saulės stebuklingas spindulys.

Ir gieda viltį, juodos gelmės nusiblaivę,
Ir duoda dieną dingę debesys dangaus,
Ir pro tave, sapne pabudusį keleivį,
Praeina pasaka – gyvenimas žmogaus.

Ir rožių kvapą nešdami atsiminimai
Sustoja – vakaro procesija ilga,
Pirmi šventadieniai, kaip Dievo piligrimai,
Ir žvaigždėmis žibintai jų degą...

Pratrykšta vandenys uoloj, ir upės liejas
Nesugrąžinama ir nenumaldoma srove,
Akys' atsiveria atgimusios alėjos,
Pasaulin kūdikį išvedusios tave...

Ir tu jomis grįžti nuo marių kranto
Visa būtim dainuodamas, kad palieki svečias šalis,
Grįžti tenai, kur iš dangaus galybių krenta
Sušvitęs tolimas tėvynės spindulys.

AMŽIŲ LIEPTAS

Į vieną upę bėga mįsų upės,
Į vieną žiedą pinas mūs laukų žiedai,
Vienu keliu ir tau eit nesuklupus
Ieškot, ką vakar naktį praradai.

Pro amžių sūkurius, pro aukurus ir alkus
Kas eis, ieškodamas gyvos tautos širdies,
Ateis daina, ateis jam pasaka į talką
Ir lig žilųjų amžių liepto palydės.

Drąsus kad eitum, nemaldaudamas pavėsio,
Kad nenuklystum girion šuntakiais siaurais,
Kad rastum protėvių gyvybės gelmę šviesią
Ir nesutemusią juodžiausiais vakarais.

Kad jos ugnis uždegtų širdį tavo šaltą,
Kaip degė tūkstančių tautos sūnų senų,
Kad neštum priesaiką, kaip žiburį iškeltą —
Puošt vainiku ją žygių, rankų ir dainų.

Pro milžinų kapus, kur ūkanos tedūli,
Kur ši diena greičiau nei sapnas sudūlės,
Kad neštum žodį, tartum saulėtą krivulę,
Kad neštum žiedą aisčių žydinčios gėlės.

Į vieną upę bėga visos mūsų upės,
Į vieną dieną — mūsų dienos ir takai,
Vienu žodžiu užburtos laukia lūpos
Sutikt rytoj, ko vakar naktį netekai.

KELEIVIAI

Su tavim, aš su tavim kada svajoju,
Ir svajonės daug gražesnės tos,
Ties kapu ir ties obels žiedu baltuoju,
Rodos, žvaigždės giedrios birtų ant kaktos...

Su tavim aš per pasaulį platų
Žemės krašto eisiu pažiūrėt,
Atsigert jaunystės amžinųjų metų
Iš negęstančios gyvenimo taurės.

Prie bedugnėn krintančio upelio
Prikeliavus pasilenksi tu... –
Į tą šalį, į tą pačią šalį
Aš keliauju su tavim kartu.

ANNO DOMINI

Kapas. Kryžius. Anno Domini...
Ir baltų beržų malda.
O pakvies, pakvies namo mane
Vienąkart sesuo juoda.

– Na, eime. Duok ranką. Vakaras.
Pasakyk sudie.
– Sudie...
. . . . . .
Baigęs blėst, žėrės ugniakuras.
Švystels krintanti žvaigždė.

Pr. Domšaičio paveikslai eksponuojami Dachau

Birželio 19 dieną Dachau paveikslų galerijoje (Vokietija) atidaryta paroda „Europos dailininkų kolonijos svečiuojasi Dachau", kurioje atstovaujamos dvidešimt aštuonios Europoje veikusios arba ir tebeveikiančios dailininkų kolonijos. Parodoje eksponuojami trys tapytojo Prano Domšaičio peizažai atstovauja Nidos dailininkų kolonijai. Jie — iš Lietuvių fondo (JAV) 2001 metais Lietuvos dailės muziejaus Klaipėdos paveikslų galerijai (nuo 2005 metų — Prano Domšaičio galerija) perduotos kolekcijos. Vertingiausi šio unikalaus rinkinio kūriniai jau buvo eksponuoti Prano Domšaičio tapybos parodoje Diuseldorfe 2004 metais, o šiemet jie rodomi Dachau Europos dailininkų bendruomenių tradiciją pristatančioje parodoje.

Dachau šiandien dažniausiai siejamas su baisiuoju teroro faktu, Antrojo pasaulinio karo metais veikusia koncentracijos stovykla. Mažiau žinoma apie kitą šio seno miesto, šiemet švenčiančio 1200 metų jubiliejų, įžymybę — dailininkų koloniją, veikusią iki Pirmojo pasaulinio karo ir visada minimą kartu su kitomis dailininkų kūrybos vietomis Europoje: Vorpsvede, Murnau, Arenshopu, Nida, Skagenu ir kt.

XIX a. Dachau garsėjo kaip menų miestas, manoma, kad kas dešimtas jo gyventojas buvo tapytojas. Romantiškos, viduramžiais dvelkiančios gatvelės, vaizdingos apylinkės traukte traukė menininkus, miestas buvo reikšmingas dailininkų kūrybos centras. Pulsuojanti kūrybinė veikla atgaivinta XX a. antroje pusėje. Šiandien Dachau veikia daugybė vadinamųjų „dailininkų namų", dirbtuvių, galerijų, nuolat vyksta parodos, kasmet rengiamos įspūdingos miesto šventės.

Dailininkų kolonijų pradžia siekia XIX a. vidurį, kai Europos dailininkai, bėgdami nuo civilizacijos, inspiracijų kūrybai pradėjo ieškoti toliau nuo sparčiai augančių miestų, kaimo vietovėse, pirmapradėje gamtoje. Jie būrėsi į bendruomenes, kuriose ilgesnį ar trumpesnį laiką gyvendavo ir kurdavo.

Romantiškos, viduramžiais dvelkiančios gatvelės, vaizdingos apylinkės, į Dachau traukė menininkus — miestas tapo kūrybos ir meno centras

Dailininkų kūrybos centrai, paplitę Prancūzijoje, Vokietijoje, Olandijoje, Danijoje ir kituose kraštuose, sudarė ypatingą kultūrinę terpę. Kai kuriuose iš jų senosios tradicijos tęsiamos. Pastaruoju metu dailininkų kūrybos centrais vis labiau domimasi, o jų tyrimus ir veiklą koordinuoja „EuroArt" — Europos dailininkų kolonijų susivienijimas. Dailininkų kolonijų problematika domimasi ir Lietuvoje. Rugsėjo mėnesį Klaipėdoje, Prano Domšaičio galerijoje, rengiama tarptautinė konferencija „Vidurio ir Rytų Europos menininkų kūrybos centrai ir jų bendruomenės", skirta tapytojo Prano Domšaičio 125—osioms gimimo metinėms, kuri suburs tyrinėtojus iš Vokietijos, Lenkijos, Vengrijos, Švedijos, Lietuvos.

Dachau muziejų ir galerijų susivienijimo — „EuroArt" narių iniciatyva surengta paroda leidžia dar kartą apžvelgti dailininkų kolonijų patirtį peizažo srityje. Labai džiaugiamės, kad parodos lankytojai galės pamatyti ir P. Domšaičio paveikslus: „Lietuvos kaimo peizažas" (1918), „Žvejų valtys" (1935), „Valtys" (1927), puikiai atspindinčius tapytojo peizažų stilistiką. Paroda Dachau paveikslų galerijoje veiks iki rugsėjo 18 dienos.

Kristina Jokubavičienė
LDM Prano Domšaičio galerijos vedėja

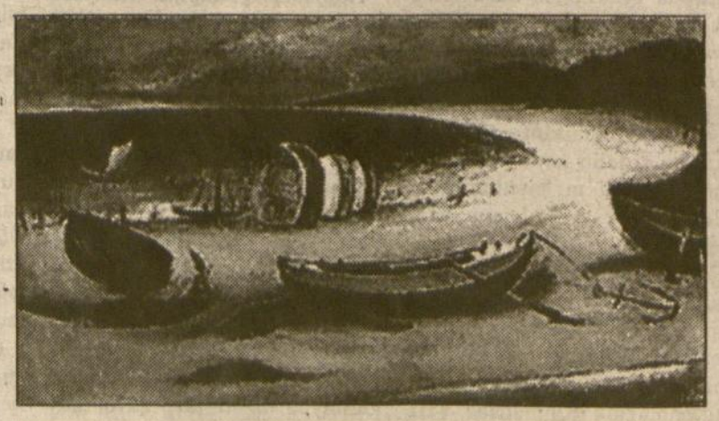

„Valtys" (1927 m.) — vienas iš Prano Domšalčio darbų, eksponuojamų Dachau paveikslų galerijoje.

Lituanistinė programa Kent State universitete

VIKTORAS STANKUS

Trisdešimt penkerių metų lituanistinės programos ir dvidešimt penkerių metų latvių programos Kent State universitete, Ohio valstijoje, klestėjimo sukaktys buvo gražiai atšvęstos š.m. vasario 5 d., dalyvaujant nemažai lietuvių ir amerikiečių šviesuolių.

Dr. Herbert Hochhauser, daug metų buvęs „Ethnic Heritage" (tautinio paveldo) programų direktorius, šventės dalyviams apibūdino pirmojo programos direktoriaus ir steigėjo dr. John Cadzow lituanistinius darbus bei sėkmę, įjungiant į programą kitas tautybes. Jis pažymėjo, kad Kent Lituanistinės programos komiteto nariai: Aurelija Balašaitienė (dabar garbės narė), dr. Jolita Kavaliūnaitė, dr. Viktoras Stankus, Antanas ir Teresė Kalvaičiai, Lietuvos Respublikos garbės konsulė Ohio valstijai Ingrida Bublienė, toliau puoselėja lituanistiką Kent universitete, skleidžiant informaciją, telkiant lėšas stipendijoms lietuvių kilmės studentams.

Stipendininkai, studijuojantys šiuo laiku universitete yra: Lina Bertinskaitė, Vaiva Laniauskaitė, Katerina Mataitė, Ryan Misiūnas, o studentė iš Australijos, Kristina Petraitytė, pradės studijuoti šių metų rudenį. Malonu, kad šventėje su studentais dalyvavo ir jų tėvai — Teresė ir Ignas Bertinskai, dr. Marius ir Eglė Laniauskai, Petras ir Linda Mataičiai, Romas ir Marija Misiūnai.

Dekanas Timothy Moore, dabartinis „Ethnic Heritage" programos direktorius, susirinkusiems paminėjo, kad Kent universiteto lietuvių stipendijų fonde yra 168,000 dolerių. Lietuvių kilmės studentui iš šios sumos palūkanų skiriama iki 2,000 dol. į metus. Studentai privalo parašyti vieną mokslinį darbą lietuviška tema, kataloguoti lietuviškas knygas universiteto bibliotekoje ir išlaikyti universiteto reikalaujamą akademinį lygį. Dekanas Moore toliau minėjo, kad latvių stipendijų fonde yra 46,000 dolerių. Šiuo metu stipendininkai studentai yra Edvards Lange ir Kristaps Daukšs.

Apdovanojimai ir ateities planai

Dekanas apdovanojo Kent latvių programos pirmininką, atsargos generolą Vilmars Kukainis ir Kent lituanistinės programos komiteto pirmininką dr. Viktorą Stankų universiteto žymenimis už jų ilgametį rūpestį programos tęstinumu.

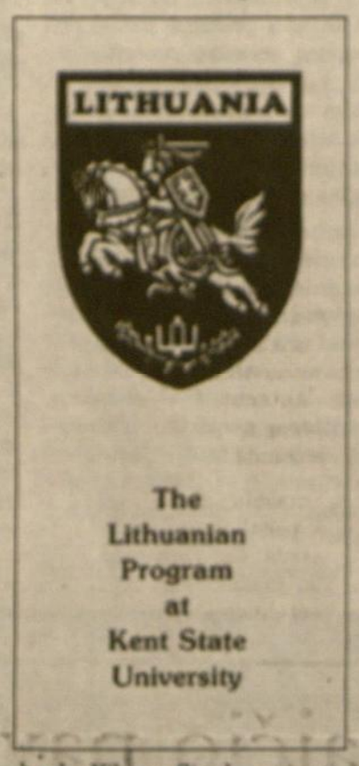

Dr. Jolita Kavaliūnaitė sutarė su dekanu Moore atgaivinti lietuvių kalbos kursus Kent universitete, prižiūrėti ir padėti studentam atlikti lietuviškas užduotis. Vadovaujant Ryan Misiūnui (talkinant Kęstučiui, Antanui, Teresei Kalvaičiama) bus įsteigtas lietuviškas tinklalapis, vietą perkant Kent State universiteto kompiuterių tinkle.

Įsidėmėtina, kad lietuviškas knygų rinkinys, lietuviški archyvai, periodinės spaudos archyvai atidari visuomenei, o vasaros metu lituanistiką tyrinėjantiems Kent universitete skiriamas butas, maistas, šiek tiek finansinės paramos.

Lietuviai studentai, studijuojantys Kent universitete šį rudenį ir siekiantys gauti lituanistinę stipendiją, turi užsiregistruoti iki š.m. liepos 15 d., kreipiantis į Dean Timothy Moore, College of Arts and Sciences, Lithuanian Program, 105 Bowman Hall, KSU, Kent, Ohio 44242. Jis taip pat gali suteikti daugiau informacijos apie šią programą.

Linkusiems pagelbėti lietuviams studentams bei lituanistinei programai Kent universitete, galima aukas siųsti: „KSU Lithuanian Fellowship, Income Fund, Tax I.D. #31-640279.

Lietuviški archyvai Kent universitete

1970 m. dr. John Cadzow iniciatyva, talkinant dr. Augustinui Idzeliui, dr. Viktorui Stankui ir JAV LB Kultūros tarybai, kuri tuomet veikė Cleveland, OH (pirmininkė — Ingrida Bublienė), buvo įsteigti lietuviški archyvai Kent universiteto bibliotekos apimtyje. Kataloguota per 12,000 knygų, paruošta katalogavimui dar apie 6,000 pavadinimų. Periodikos skyriuje yra daugiau kaip 1,000 atskirų leidinių, tarp jų originalios *Auszros ir Varpo* laidos, leidinėliai, išleisti lietuvių karių Pirmojo pasaulinio karo metu, dokumentai, retos knygos ir pan. Iš viso globojama 23,000 archyvinės medžiagos vienetų.

Specialūs rinkiniai

Yra saugomas Onos Šimaitės dienoraščio originalas. Tai lietuvė moteris, išgelbėjusi daugybę žydų vaikų Antrojo pasaulinio karo metu Vilniuje. Ji buvo pagerbta Izraelio valstybės žymeniu. Iš tos archyvinės medžiagos dabar spausdinama amerikiečių paruošta 300 psl. knyga apie jos gyvenimą, kaip ji ir kiti lietuviai gelbėjo žydus.

Retų knygų ir archyvų kambarys

Be kitos lituanistinės medžiagos, ten laikoma lietuviška knyga, išleista 1787 metais. Taip pat saugoma originali archyvinė medžiaga, pvz., originalūs lietuvių, nukentėjusių nuo pirmosios sovietų okupacijos, liudijimai, nuotraukos. Ši medžiaga davė pagrindą keliaujančiai, ALTo paruoštai, Genocido parodai.

„Roots Town" (prie Kent) specialiame pastate, kontroliuojamo klimato aplinkoje, laikoma kita svarbi archyvinė medžiaga, o periodiniai leidiniai, kuriems yra pavojus sutrūnyti, laikomi „Micro Film" centro bibliotekoje.

Ryšium su lietuvišku rinkiniu (The Lithuanian Collection), visais reikalais galima kreiptis į bibliotekininkę Diane Centa, Lithuanian Collection, KSU Library, Kent State University, Kent, Ohio 44242.

Lietuvių kalbos kursai

Studentus patikrindavo Kent universiteto dėstytojas Pranas Joga, egzaminuodavo prof. dr. Antanas Klimas. Jiems išėjus į pensiją, tariamasi su prof. dr. Jolita Kavaliūnaite atgaivinti šią programą.

Lietuvių stipendijų fondas

Dr. John Cadzow, įsteigęs etninio paveldo studijas (Ethnic Heritage Studies Program) ir buvęs pirmasis jų direktorius, suorganizavo Kent Lituanistinės programos komitetą, kurio pareiga buvo remti lituanistinę programą ir sutelkti lėšas lietuvių stipendijų fondui.

Kent State universitete vykusiame „Ethnic Heritage" programos sukakties paminėjime — lietuviai ir latviai stipendininkai su šios programos komitetų pirmininkais bei universiteto dekanu. Stovi iš kairės: latvių tautos paveldo programos pirm. atsargos gen. Vilmars Kukainis ir lituanistinio paveldo programos pirm. dr. Viktoras Stankus; stovi: Edvards Lange, Kristaps Daukšs, Vaiva Laniauskaitė, universiteto dekanas Timothy Moore, Katerina Mataitė, Lina Bertinskaitė, Ryan Misiūnas.

Pirmąjį komitetą sudarė: dr. John Cadzow (pirm.), Paulius Alšėnas, Aurelija Balašaitienė, dr. Augustinas Idzelis, Teresė Kalvaitienė, Antanas Kalvaitis, dr. Jolita Kavaliūnaitė, Gailė Mariūnaitė, dr. Viktoras Stankus.

Vėliau komitetui pirmininkavo dr. V. Stankus, po jo eilę metų — A. Kalvaitis.

Įdėta daug darbo, telkiant lėšas stipendijų fondui. Pagrindinė (šiuo metu 168,121 dol.) suma neliečiama, o palūkanų dalis, pagal numatomas išlaidas, pervedama į aktyvų Lithuanian Fellowship Income Fund Account # 10070, Tax ID 31-6402079. Iš aktyvaus fondo lietuvių kilmės studentams, siekiantiems bakalauro Kent universitete, skiriama parama po 2,000 dol. į metus. Siekiantiems magistro ar doktorato, stipendijos piniginė suma didėja. Viduramžių istorijos magistrą Kent universitete įsigijo Rasa Mateikaitė. Jos mokslinis darbas buvo apie to laikotarpio Lietuvą.

Vasaros tyrinėjimo programa

Iš to paties aktyvaus fondo išlaikoma vasaros tyrinėjimų programa — trims savaitėms duodamas butas, maistas ir stipendija pragyvenimui bei padengiamos kitos išlaidos. Tuo yra pasinaudoję: prof. dr. Bronius Vaškelis, Viktoras Nakas, Vilniaus Pedagoginio universiteto prof. habil. dr. Danguolė Beresnevičienė.

Dr. J. Cadzow įsteigė „Ethnic Heritage Studies" programą, į jos sudėtį įjungdamas lietuvių, latvių, estų bei kitų tautybių programas. Vėliau dėl sveikatos sutrikimo jis pasitraukė iš direktoriaus pareigų. Po jo programos direktoriais buvo dr. H. Hochhauser, dar vėliau — dr. D. Brenner.

Kent lituanistinės programos komitetas tardavosi su universiteto prezidentais bei dekanais dėl šios programos išlaikymo. Metų slinktyje rengė lietuviškos kultūros parodas, buvo pakvietę ansamblį „Ratilio" ir kitus muzikinius vienetus koncertuoti Kent universitete, rašė apie lituanistinę programą lietuviškuose laikraščiuose, garsino lietuviškomis radijo laidomis.

Dabartinį komitetą sudaro: pirm. dr. Viktoras Stankus, LR garbės konsulė Ingrida Bublienė, Aurelija Balašaitienė, Antanas Kalvaitis, Teresė Kalvaitienė ir dr. Jolita Kavaliūnaitė.

Petronėlės Orintaitės šimtmetis

KĘSTUTIS KEBLYS

1944 m. Raudonajai armijai slenkant į vakarus ir grasinant antrą kartą užplūsti Lietuvą, apie 80 proc. rašytojų paliko tėvynę ir pasitraukė į Vokietiją. Tarp jų buvo daug jau žinomų viduriniosios kartos rašto žmonių, kaip antai Bernardas Brazdžionis, Vincas Ramonas, Henrikas Radauskas, Jurgis Jankus, Stepas Zobarskas. Šiame būryj buvo ir Petronėlė Orintaitė.

Karui pasibaigus 1945 m. pabėgę rašytojai kartu su kitais išeiviais atsidūrė vakarų Vokietijos okupacinėse zonose – ar tai anglų, ar prancūzų, ar amerikiečių. Dauguma jų buvo apgyvendinti pabėgėlių stovyklose, kurias administravo Jungtinių Tautų šalpos organizacijos. Metais vėliau tose vadinamose DP stovyklose prasidėjo gana intensyvus kultūrinis judėjimas. Išeiviai, pilni viltingo optimizmo, tikėjo, kad tėvynės netekimas yra tik laikinas dalykas, kad netrukus sovietai bus priversti palikti Lietuvą ir visiems atsivers keliai namo. Užtat kultūrininkai šoko tęsti Lietuvoje nebaigtus darbus, išsaugoti tautinį paveldą, kurti naujas menines vertybes, taip kad nereikėtų grįžti tėvynėn tuščiomis rankomis. Jie steigė mokyklas, leido laikraščius, rašė ir spausdino knygas, rengė teatro spektaklius, dailės parodas, atkūrė savo organizacijas. Tarp jų ir Rašytojų Draugiją.

Petronėlė Orintaitė Vokietijoje atsidūrė jau su pripažintos rašytojos statu. Nepriklausomoje Lietuvoje ji buvo išleidusi du poezijos rinkinius, novelių knygą ir du romanus: *Puslėpto šaizdo* ir *Daubiškių inteligentai*. Kadangi romano žanras ankščiau Lietuvoje nebuvo labai gausus, todėl Orintaitės romanai susilaukė pakankamai dėmesio. Pirmajame romane ji gvildeno lyčių santykį nelaimingose vedybose, nesuprastos jaunos moters išgyvenimus ir kančias. Antrasis jos romanas, nors irgi sklidinas moteriškųjų problemų, buvo kiek platesnės perspektyvos – vaizdavo lietuviškos inteligentijos sumiesčionėjimą ir idealizmo stoką provincijos miestuose.

Orintaitės rūpestis moters problemomis neišsiteko vien jos prozoje. Ji taip pat 1938 m. išleido publicistikos knygą *Kviečiai ir rougės*. Čia ji nedviprasmiškai propagavo moters teises šeimoje ir visuomeniniame gyvenime ir teigė, kad moterys privalo išlaikyti savigarbą, kad joms būtina turėti galimybę rinktis individualią laisvę. Tuo Orintaitė stojo į pirmąsias ankstyvųjų feminisčių gretas. Žinoma, šiandienos feministinės furijos kaltintų Orintaitę išdavyste – juk ji propagavo tokius niekingus dalykus, kaip motinystę ir moters atsakomybę šeimai. Nepaisant to, Orintaitė toj savo knygoj siūlė įdomių feministinių nuostatų. Anuomet ji teigė, kad moterų rūšiavimas į poniias ir paneles, į „jenes", „aites", „ūtes" yra netikslus, o kartais net įžeidžiantis. Ji rašė: „negalima moters vertinti pagal tai – ar ji ištekėjusi, ar ne. Nejauku, kai neištekėjusi žilagalvė vadinama 'panele' ...Geriausias siūlymas šiam reikalui... aiškus ir paprastas, paremtas gyvąja kalba – moterų pavardėms atmesti visas priesagas, o palikti tiktai galūnę *ė*, o gal kartais *a*." Pasiūlymas gal ir neblogas, bet vis dėlto Petronėlė liko Orintaite, o ne Orinte. Žodžiu, jos idėja atsirado dar laikui nesubrendus. Bet po maždaug 40 metų jos siūlymai pradėjo prigyti: išeivijoje poetės Saulaitytė ir Juodvalkytė tapo Saulaite, ir Juodvalke, o Lietuvoje poetė Baliukonytė virto Baliukone.

Petronėlė Orintaitė 1931 metais.

Vokietijoje Orintaitė gyveno Augsburg DP stovykloj ir ten mokytojavo lietuvių gimnazijoje. Aiškus dalykas, kad ji įstojo į atkurtą Rašytojų Draugiją, tačiau aktyvioj veikloj nedalyvavo – į Rašytojų organizacijos valdybas nebuvo išrinkta, o tikriausiai ir nekandidatavo.

Dirbdama gimnazijoje, Orintaitė be abejo matė kritišką vadovėlių ir skaitybos vaikams trūkumą. Gal dėl to ji visą veiklą Vokietijoje skyrė vaikų literatūrai. Balės Vaivorytės slapyvardžiu ji išleido keturias knygeles vaikams ir jaunimui. Novelių rinkinių ir romanų Vokietijoje ji neišleido.

Intensyvus kultūrinis judėjimas DP stovyklose tęsėsi maždaug tris metus. Išeivių globėjai smarkiai ragino arba grįžti namo, arba ieškoti prieglobsčio kitose šalyse. Emigracijos įkarštis pasiekė viršūnę 1949 m., o tų metų gale DP stovyklos jau buvo pustuštės. Lietuviai vyko į Angliją, Kanadą, Australiją, bet daugiausiai į Ameriką. Tą pat galima pasakyti ir apie rašytojus. Keletas jų pasiskubino į Angliją (Vladas Šlaitas, Kazimieras Barėnas), Pulgį Andriušį ir brolius Janavičius suviliojo Australija, Henrikas Nagys ir Birutė Pūkelevičiūtė nutūpė Kanadoje, bet didelė dauguma rašytojų išlaukė galimybės emigruoti į Dėdės Samo žemę. Tarp jų ir Petronėlė Orintaitė.

Emigracijos nutraukta kultūrinė veikla Amerikoje atgijo už maždaug pusmečio. Vėl persiorganizavo rašytojai į savo Draugiją, iš Vokietijos persikėlė *Aidų* žurnalas, atsirado nauji kultūriniai leidiniai kaip *Literatūros lankai*, *Metmenys*, steigėsi naujos knygų leidyklos, buvo skelbiami literatūriniai konkursai, dalinamos premijos. Išeiviai, nors jau dabar ne taip apsukrų kaip buvo Vokietijoje, jau gerokai turtingesni, vis tiek stengėsi aplink save sukurti Lietuvos pakraitalą, tarsi namus toli nuo namų. Į šias pastangas, įsijungė ir rašytojai – savo kūryba, savo darbu spaudoj ir dalyvavimu visuomeniniuose junginiuose.

Amerikoje Petronėlė Orintaitė apsigyveno Čikagoje, o vėliau išsikėlė į Kaliforniją. Naujajame žemyne jos kūrybinis derlius ir kūrybinis intensyvumas buvo matyt mažesnis negu jaunystės metais... Galimas daiktas, kad čia turėjo įtakos sunkus įsikūrimo laikotarpis, neįprastas darbas, svetima aplinka. Gal rašytojos entuziazmą slopino skaitančios ir kūrybą komentuojančios publikos menkesnis dėmesys. Jaunimas vis labiau orientavosi į kūrėjus, kurie, nusitūrėję į Vakarų kultūrą bandė modernią išraišką (poezijoje Nilūnas, Radauskas, Mackus; prozoje Škėma, Algirdas Landsbergis, Eduardas Cinzas). Skaitytojų ir gerbėjų ratas palaipsniui siaurėjo tiems kūrėjams, kurie rašė tradiciškai, kurie nesivaikė naujovių, kurie atviraį išpažino tautines ir patriotines vertybes. O tokia kaip tik buvo Petronėlė Orintaitė.

Amerikoje ji parašė ne t.`p jau matai: išleido novelių rinkinį *Grotuvės meilė*, eiliuotas legendas-apysakas *Viligailė* ir *Tufilė nuo Kražantės*, poemas *Lietuva grąži tėvynė* ir *Legendų miestas*, eilėraščių

Nukelta į 4 psl.

Leidiniai

Knyga, vaduojanti iš pavergto proto nelaisvės

Per Lietuvą žygiuoja, lydima didelio susidomėjimo, nauja, jau trečioji po *Sąmokslo prieš žmoniją* (1975 m. JAV, 1978 m. — JAV; 1997 m. — Lietuvoje) ir *Nauja pasaulio santvarka* (K., 2000), antikomunisto, publicisto ir visuomenės veikėjo Viliaus Bražėno knyga *Po dvylika vėliavų... tarp tironijos ir laisvės* (Klaipėda, 2005).

Jau įvyko jos sutiktuvės: gegužės 30 d. Lietuvos nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje, birželio 9 d. Lietuvos tautininkų sąjungos seminare respublikinėje „Žinijos" draugijoje, birželio 14 d. — Raseinių politinių kalinių ir tremtinių konferencijoje, knygos laukiama Kaune, Klaipėdoje, Jonavoje, Utenoje, kituose Lietuvos miestuose. Pagal skaitytojų, ateinančių į knygos sutiktuves, gausumą ir žiniasklaidos reakciją į knygoje pateiktų minčių drąsą, jų originalumą ir žodžio šmaikštumą, jos citavimą ir komentarus, atrodo, kad naujoji Viliaus Bražėno knyga, stosis į nepriklausomos Lietuvos geriausių knygų lentynėlę — šalia politiko prof. Vytauto Landsbergio, mokslininko kalbininko akad. Zigmo Zinkevičiaus, poeto Bernardo Brazdžionio, enciklopedininko Izidoriaus Ignatavičiaus, žurnalisto Juozo Kojelio, istoriko Arvydo Anušausko, šviesaus atminimo rašytojos Nijolės Gaškaitės-Žemaitienės ir kitų autorių knygų. Tai — mūsų minties ir laisvės kovos aukso fondas.

Lietuvos laikraščiuose — *Lietuvos aide, XXI amžiuje, Tautininkų žiniose, Tremtyje* ir kt. pasirodžiusiose recenzijose knyga vertinama, kaip svarbiausias paskutiniųjų metų Lietuvos politikos įvykis, reikšmingas indėlis į politologijos mokslą, nušviečiantis visą XX amžiaus komunizmo epochą ir atveriantis naują politologijos puslapį Lietuvoje — kovą su komunizmo ideologija.

Knyga — tai stipraus žmogaus, ieškojusio ir radusio savo gyvenimo tikslą, suvokusio jo svarbiausią prasmę — pasiaukojančiai tarnauti savo tautai ir savo valstybei — pavyzdys, parodantis, kiek daug gali ir vienas žmogus, siekiantis savo tikslo ir žinantis kelią.

Sąlyginai knygą, kaip ir visą jos autoriaus politologo Viliaus Bražėno gyvenimą, būtų galima suskirstyti į tris dalis: gyvenimą ir veiklą prieškario nepriklausomoje Lietuvoje; gyvenimą Amerikoje ir vėl nepriklausomoje dabartinėje Lietuvoje. Tai nėra autobiografinė knyga, greičiau tai idėjos ir kovos už Lietuvos laisvę istorija.

Knygoje atsiskleidžia priešo kario nepriklausomos Lietuvos jaunuolio pirmieji sąmoningi žingsniai jo gyvenime — kūrybingos asmenybės formavimasis, pirmieji straipsniai Lietuvos spaudoje, gabaus feljetonisto talento sklaida, meilės tėvynei, Dievui ir artimui atradimas skautybėje, karininkų mokykla ir veiksmas, ginklu stojus ginti savo tėvynės Sedos kautynėse.

Gyvenime Viliui Bražėnui pasisekė, sutikus ir pasirinkus savo gyvenimo draugę Praksedą Sabatauskaitę-Bražėnienę, kuri tapo ne tik jo žmona, bet ir bendraminte ir bendražyge, nepakeičiama jo padėjėja visoje jo rizikingoje veikloje. Jai autorius ir dedikavo pristatomą knygą, joje priminė, kad „jos pageidavimu ir atsirado ši knyga".

Daugiausia dėmesio knygoje skiriama Viliaus ir Edos Bražėnų antikomunistinei veiklai Amerikoje. Nenuostabu: čia praėjo didžioji jų gyvenimo dalis. Prakseda čia ir mirė.

Ši knygos dalis Lietuvos skaitytojams, matyt, ir bus pati įdomiausia, nes lietuviai gyvenimą Amerikoje įsivaizduoja visai kitaip — kaip sotų ir ramų gyvenimą laisvės rojuje, kuriam jokie komunizmo pavojai negresia. Knygos autorius įtikinamai parodo, kad taip nėra. Komunizmo šmėkla, nuo XIX a. antrosios pusės ir visą XX amžių siaubusi Europą, čia sukėlusi ir kruviniausią pasaulio istorijoje socialistinę revoliuciją, ir Antrąjį pasaulinį karą, nusinešusi milijonus žmonių gyvybių Europoje, pasėjusi pasaulyje neregėtos iki tol neapykantos ir teroro sėklas, savo bacilomis jau buvo gerokai apkrėtusi ir Ameriką, apnuodijusi daugelio amerikiečių dvasią. Kaip rašo savo knygoje V. Bražėnas, iki 1951 m. ne tik Amerikos, bet ir viso pasaulio intelektualai buvę komunizmo pusėje. Ypač tai buvo ryšku Amerikoje. Didžiųjų miestų spauda ir Amerikos televizija propagavo tik kairiuosius ir jų idėjas. Komunistinės beprotybės ir neapykantos liga sparčiai plito po visą Ameriką, jos visuomenė, kaip beje, ir daugelio Europos valstybių, ypač Prancūzijos ir Italijos, pradėjo šia liga sirgti, kūrėsi neapykanta apsišarvavusios teroristų grupės. Ta liga susirgo ir nemažai Amerikos lietuvių.

Psichologinis lūžis prasidėjo 1952 m., pasirodžius Yale universiteto prof. Fulton Lewis knygai *God and Man*, kurioje emocingai ir labai argumentuotai buvo atskleista komunizmo

esmė — totali neapykanta žmogui, politinis teroras, baimė, visuomenės kiršinimas, politinių partijų ir visuomeninių judėjimų skaldymas, politinės žmogžudystės, intelektualų niekinimas pagal garsiąją Lenino formulę „intelektualai — tai naudingi idiotai".

Teroras yra komunizmo pagrindas. Leninas nuolat savo partijos draugams prisimindavo: „Mes niekad neatmetėme teroro iš principo, ir to padaryti mes negalime". Komunizmas negali keisti ir atmesti teroro. Keičiasi tik propagandos ir teroro metodai. Tai matėme jau po stalininio teroro Kinijoje ir Kambodžoje. O Kambodža — tai generalinė repeticija to, kas laukia Prancūzijos ir dabartinės Italijos, sapnuojančių komunistinius sapnus.

Komunistai, prisidengę šūkiu „mir" (taika), kurį laiką pergalingai žengė per pasaulį, slėpdami savo tikruosius kėslus: juk „mir" — tai ir pasaulis. O jų strateginis tikslas buvo: kai užkariausime visą pasaulį, tada ir bus taika.

Komunizmas — tai brutaliausias, žvėriškiausias sąmokslas žmonijos istorijoje. Komunistai siekia valdžios apgaule ir jėga, o pakliuvę į valdžią pradeda naudoti žiauriausią terorą.

1953 m. į kovą prieš komunizmo ideologiją įsitraukė aistringas Amerikos propagandistas Robert Welch, kuris plačiai propagavo idėją „...arba trečdalis žmonijos, dabar esančios komunizmo vergijoje, sutraukys savo grandines, arba mes patys po kiek laiko būsime jomis sukaustyti" (V. Bražėnas *Po dvylika vėliavų — tarp tironijos ir laisvės.* — Klaipėda, 2005, p. 63).

Knygoje aprašoma, kaip Amerikoje susiformavo antikomunistinis judėjimas „John Birch Society", apie jo veiklą ir jos formas. Pats V. Bražėnas į antikomunistinę veiklą įsijungė 1955 m. — rašė straipsnius į Amerikos lietuvių ir Amerikos spaudą, kelis kartus apvažiavo Ameriką su paskaitomis, kuriose griežtai smerkė komunizmo ideologiją ir komunistų partiją, kaip tos ideologijos realizuotoją pavergtose šalyse ir ypač Lietuvoje.

V. Bražėno knygoje daug rašoma apie jo ryšius su Amerikos lietuvių diaspora. Nors jį, atvažiavusį skaityti paskaitų, tautiečiai gražiai sutikdavo, pagerbdavo; salės būdavo pilnos, tačiau jo ir daugelio Amerikos lietuvių nuomonės pamatiniais idėjiniais klausimais skyrėsi.

V. Bražėnas aiškiai suvokė, kad Lietuva laisvę gali atgauti tik per kovą su komunizmu. Lietuvos pergale jis niekada neabejojo, jai skyrė viso savo gyvenimo kovą, energiją, lėšas, laisvalaikį. Kovai su komunizmu už Lietuvos laisvę buvo panaudotos visos jam Dievo duotos dovanos: vaisinga plunksna, žurnalisto talentas, oratoriaus gebėjimai, net gražus balsas. Dainuota daugybėje koncertų, kitų kultūros renginių, įskaitant ir operą, žadinant tėvynės ilgesį ir meilę.

Didžioji Amerikos lietuvių dalis svarbiausiu tikslu laikė lietuvybės išsaugojimą, kultūros plėtrą, gimtosios kalbos gyvybę. Jie netgi pyko ant V. Bražėno, kad tas spaudoje ir klausytojų auditorijose kritikuoja Amerikos valdžią už tai, kad ji teikia komunistinei Rusijai visokią pagalbą kreditais, technologijomis, maisto produktais ir taip stiprina komunizmą Rusijoje bei pavergtų tautų negandas.

Kovingai ir stipriu balsu jis kvietė tautiečius, kaip ir didysis poetas Bernardas Brazdžionis, nebijoti kovoti už pavergtos Lietuvos laisvę, susirasti toje kovoje darbo ir tyliai, bet atkakliai dirbti, kad Lietuvos laisvė būtų atgauta. Knygoje skelbiamos jo idėjos, paskelbtos spaudoje Amerikoje ir kitose šalyse.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, atvykęs aplankyti savo tėvų žemės, V. Bražėnas pamatė Lietuvą, kaip ir rašytoja Birutė Pūkelevičiūtė ne tik gražią ir gimtą, bet ir sergančią, bjauriai sužalotu veidu, komunistų sutryptą ir paniekintą ir iki šiol dar vis jų skriaudžiamą. Jis suprato, kad jo, kovotojo antikomunisto plunksna, dabar reikalingiausia čia, Lietuvoje... Grįžo į Lietuvą. Parsivežė ir čia palaidojo savo mylimos žmonos Edos palaikus, aktyviai ir su neišsenkančia energija pradėjo kovą prieš komunistinę ideologiją čia, Lietuvoje. Paskelbė dešimtis straipsnių, parašė ir išleido minėtas knygas, tapo tikru Lietuvos politikos Kolumbu, atradusiu čia Lietuvoje neartus antikomunistinės kovos dirvonus.

Kaip rašoma daugelyje straipsnių apie V. Bražėną, paskelbtų Lietuvos spaudoje (jų santraukos ir net ištisi tekstai paskelbti knygoje), Lietuva tik tada taps laisva ir nepriklausoma, kai išsivaduos iš stingdančios baimės pančių ir pavergto proto nelaisvės. Tada jos pergalės vėliavose ryškiausiomis raidėmis šalia Vytauto Landsbergio, Stasio Lozoraičio, Bernardo Brazdžionio, mons. Alfonso Svarinsko, Zigmo Zinkevičiaus ir poeto Kęstučio Genio pavardžių bus įrašytas ir politologo, antikomunisto, publicisto ir kovotojo už Lietuvos laisvę Viliaus Bražėno vardas.

Prof. Ona Voverienė

Vilius Bražėnas tarp pianistės Melitos Diamandidi (kairėje) ir solistės Sofijos Jonynaitės, pirmą kartą apsilankęs Lietuvoje 1994 m.

Dovana Pedagoginio lituanistikos instituto sukaktuvėms

Prieš porą metų Čikagos Jaunimo centre įsikūręs Pedagogikos lituanistikos institutas tyliai atšventė gražią sukaktį, paminėdamas 45-ąsias savo veiklos metines.

Po dvejų metų (2005 m.) pasirodė šiai sukakčiai skirta Jono Dautarto knyga *Pedagoginis lituanistikos institutas 1958 – 2003. 45 metai*, kurią išleido Čikagos Lituanistikos tyrimo ir studijų centras. Atsakingas redaktorius – dr. Robertas Vitas, redaktoriai: prof. dr. Jonas Račkauskas ir doc. dr. Stasys Tumėnas.

Gausiai nuotraukomis iliustruotą, 220 puslapių knygą sudaro pratarmė, 4 pagrindiniai skyriai, santrumpos ir priedas.

Kaip pats autorius rašo: „Minint garbų jubiliejų, norėta tik atkreipti skaitytojų dėmesį į atskiras Pedagoginio lituanistikos instituto veiklos sritis bei pamatines kryptis, glaustai aptarti kai kuriuos mokytojų rengimo lituanistinėms mokykloms bruožus".

Pirmasis skyrius – „Kai kurie Pedagoginio lituanistikos instituto istorinės raidos bruožai". Jame glaustai aprašoma visa instituto įsikūrimo pradžia ir nurodomas jo atsiradimo tikslas – „parengti lituanistinių dalykų lektorius toms gyvenamojo krašto įstaigoms, kur tokie dalykai dėstomi". Kaip teigė žinomas lietuvių išeivijos pedagogas Juozas Masilionis, Aukštieji pedagoginiai lituanistikos kursai, kurie savo veiklą pradėjo 1958 m rugsėjo 12 d., buvo įsteigti „tik didelio Veličkos užsispyrimo ir pastangų dėka".

Šalia mokytojo lituanisto Domo Veličkos kursų pradininkais buvo Ona Krikščiūnienė, prof. Petras Jonikas, minėtas Juozas Masilionis ir daugelis kitų to meto žinomų pedagogų. Nuo 1959 m. gruodžio 19 d. kursai pavadinami – Pedagoginiu lituanistikos institutu. Nuo 1968 m. gruodžio 31 d. Illinois vyriausybė oficialiai užregistravo ir pripažino šį institutą aukštesniojo mokslo įstaiga.

Autorius aprašo instituto veiklą, supažindina su buvusiais ir esamais rektoriais bei direktoriais. Nepamiršo knygos autorius pristatyti instituto išdininkų, lektorių, studentų. Lituanistikos institutą yra baigusios Eglė Juodvalkė, Nijolė Jankutė-Užubalienė, dar ir dabar Čikagos lituanistinėje mokykloje dirbanti Nijolė Jasėnaitė-Pupienė. Ne mažiau žinomos ir šios pavardės: Mykolas Drunga, Audrius Kirvelaitis, Petras Kisielius. Visi jie ir dar daugelis kitų – buvę PLI studentai.

Knygoje supažindinama su mokymo programomis bei priemonėmis, aptariamos mokymo organizavimo formos, ugdomieji renginiai.

Skyriaus pabaigoje autorius pateikia savo padarytas išvadas, viena iš kurių tai, kad PLI uždavinys – stengtis padėti lietuviams neištirpti amerikietiškoje aplinkoje, padėti išlikti ištikimiems savajai tautai, būti jos dalimi – tebėra aktualus ir šiandien, nepaisant, kad Lietuva jau penkiolika metų laisva.

Antrajame knygos skyriuje autorius suregistravo ir surašė visus svarbiausius PLI spausdintus darbus: vadovėlius, mokymo priemones, mokymo programas ir kitus leidinius, naudodamas teminę – abėcėlinę medžiagos grupavimo ir dėstymo formą. Jame išskirtos temos: religija, pedagogika, psichologija, literatūra, istorija bei kt.

Trečiasis skyrius – „Literatūra apie pedagoginį lituanistikos institutą ir jo veiklą". Šis skyrius knygoje pats didžiausias. Čia chronologine – abėcėline tvarka surašyti Amerikoje bei kitose šalyse spausdintų straipsnių, mokslinių darbų, pasisakymų ir kitų dokumentų bibliografiniai įrašai.

Paskutinis skyrius – „Pedagoginis lituanistikos institutas nuotraukose". Jame sudėta daug nuotraukų, kuriose atsispindi daugiametė instituto veikla.

Knygos pabaigoje pateikiami priedai ir panaudotų santrumpų sąrašas.

Vilniečio, Vilniaus pedagoginio universiteto Pedagogikos ir psichologijos fakulteto Pedagogikos katedros docento Jono Dautarto knyga ne tik graži dovana pačiam institutui, jo dėstytojams ir studentams sukakties proga. Tai knyga ir tiems, kuriems įdomu sužinoti apie šią JAV esančią ir jau 45 metus gyvuojančią mokslo įstaigą ir tiems, kurie rašys savo mokslinius darbus apie lituanistinį švietimą užsienyje ir kurie šioje knygoje ras daug faktografinės medžiagos bei aibę šaltinių.

Laima Apanavičienė

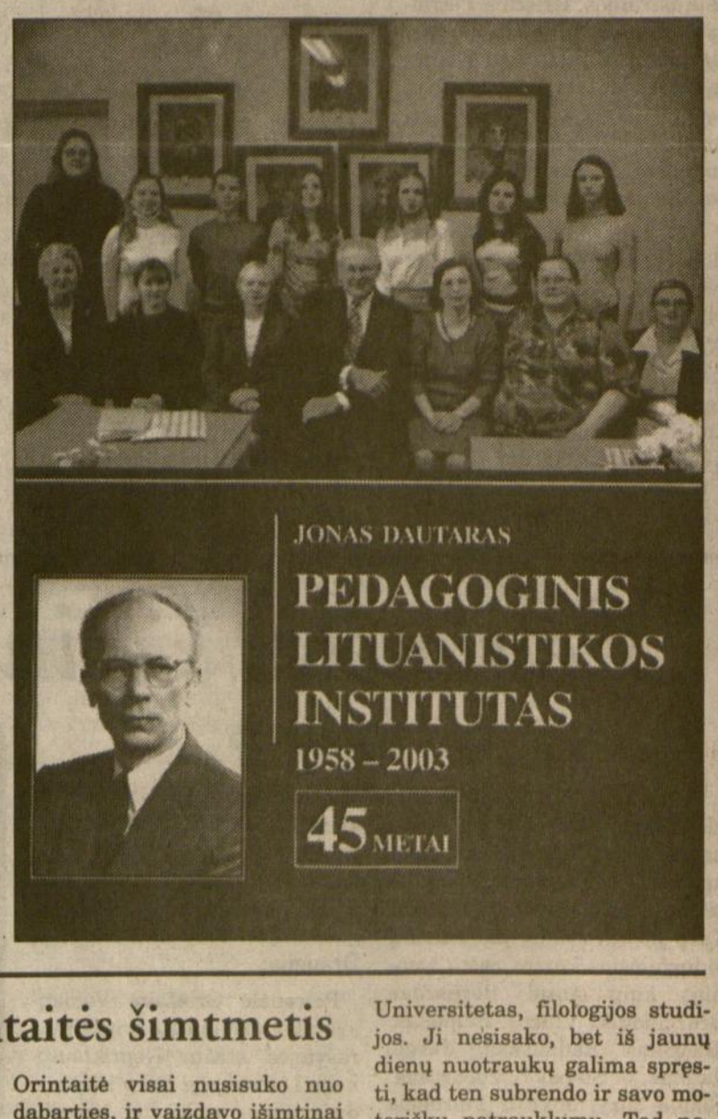

Petronėlės Orintaitės šimtmetis

Atkelta iš 3 psl.

rinkinius *Šulinys sodyboje* ir *Liūdnai linguoja lelija*, knygas vaikams *Viltrakių vaikai* ir *Nardžio pulkas*. Be to Orintaitė dar parašė dvi publicistikos knygas: dokumentinių apybraižų rinkinį *Liepalotų medynuose* ir *Ką laumės lėmė* – atsiminimų knygą apie savo kraštietę Salomėją Nėrį. Romano žanrą Orintaitė beveik visai apleido – parašė tik vieną knygą, istorinį Algirdo laikų romaną *Erelių kuorai*. Išleistų knygų sąrašas netrumpas – Orintaitė per tuos metus nesnaudė, sudėjusi rankas. Tačiau prisimenant, kad visa tai atsirado kone trisdešimties metų tarpsnyje, ši kūrybinė produkcija gal jau ir nėra tokia įspūdinga.

Jau vien iš pavadinimų ir žanrų atrankos galima spręsti, kad savo amerikinėje kūryboje Orintaitė visai nusisuko nuo dabarties, ir vaizdavo išimtinai idealizuotą praeitį, emocinį lietuviškumą. Taip ji (ir ne vienas iš vyresniųjų išeivių) suprato savo misiją svetur – tausoti tautines vertybes, padėti jaunimui išlikti lietuviais, užsisklęsti nuo visko, kas svetima. Tokiai pasaulėžiūrai Petronėlė Orintaitė išliko ištikima iki pat savo kelio pabaigos.

O jos kelio pradžia buvo labai seniai ir prasidėjo Liepalotuose, ne taip jau toli nuo jos sukaktį minančio Vilkaviškio. Kudirkos Naumiestis, kur ją atvežė mokyklon, Petronėlei atrodė kaip didmiestis. Gi kaip tada turėjo atrodyti Vilkaviškis (čia ji atvažiavo į šeštą gimnazijos klasę)? Nežinia, bet Petronėlė sakosi čia tapusi miestiete. Čia, sako ji, „aš galutinai subrendau ūgiu, protu ir išmintimi". Po Vilkaviškio buvo Kaunas ir Vytauto Didžiojo Universitetas, filologijos studijos. Ji nesisako, bet iš jaunų dienų nuotraukų galima spręsti, kad ten subrendo ir savo moterišku patrauklumu. Tad nenuostabu, kad Kaune ji gyveno linksmą studentišką gyvenimą. Sako, ten šoko ne tik fokstrotą, bet ir džimį bei valenciją, mums jau seniai užmirštus šokius.

Baigusi studijas, Orintaitė mokytojavo provincijos gimnazijose, kurį laiką ir Vilkaviškyje. Čia su ją susidūrė Kazimieras Bradūnas, tada dar ne poetas, tik ketvirtos klasės gimnazistas. Jis mini, kad Orintaitė taip spalvingai aiškinusi literatūrą, kad pastūmėjo jauną Bradūną pačiam griebtis plunksnos. Ją šviesiai prisimena ir kiti jos mokiniai, vėliau tapę rašto žmonėmis. Mokytojaudama provincijoje, Orintaitė parašė savo romanus ir taip užsitarnavo pagarbią vietą mūsų beletristikoje. Tokią, kad jos negalima užmiršti net šimtmečiui praėjus nuo jos gimimo.